

Романенко О. В. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Психологічна складова в діяльності працівника ювенальної превенції

Актуальність дослідження обумовлена потребою в удосконаленні практичних засад діяльності працівника ювенальної превенції, зокрема підвищення ефективності профілактики правопорушень серед неповнолітніх. **Мета** дослідження полягає у визначенні психологічної складової в діяльності працівника ювенальної превенції. **Методологію аналізу** проблеми становить загальна теорія професійної діяльності, що ґрунтується на диференціації й інтеграції наявних знань у різних галузях. **Результати дослідження.** Поміж різних форм діяльності підрозділів ювенальної превенції (правозастосовної, організаційної, правоохоронної, виховної) визначено особливу роль виховної функції як системоутворювальної, яка спрямована на формування правосвідомості, правової культури та соціально адаптивної поведінки молоді, сприяє профілактиці протиправних діянь. Обґрунтовано, що виховну функцію забезпечують такі напрями психологічних знань, як: психологічні чинники девіантної поведінки підлітків; типологія соціально дезадаптованих підлітків як об'єктів професійної взаємодії в ювенальній превенції; психологічні умови ефективної медіації працівника ювенальної превенції; зміст просвітницької та профілактичної роботи. Розуміння працівником ювенальної превенції чинників і передумов учинення правопорушень визначає відповідні засоби впливу на неповнолітніх і шляхи протидії протиправній поведінці. Описано основні ознаки ефективної психологічної профілактики: універсальність, конструктивний характер, розвиток комунікативної та прогностичної компетентності, випереджальний характер впливу. **Наукова новизна** статті полягає в систематизації та узагальненні психологічних знань у загальній структурі діяльності працівника ювенальної превенції. **Практична значущість** представлена у визначенні засобів психолого-педагогічного впливу на підлітків у процесі професійної взаємодії, можливості їхнього застосування в психопрофілактичній роботі.

Ключові слова: ювенальна превенція; виховна функція; правосвідомість; девіантна поведінка; адиктивна поведінка; психопрофілактика.

Вступ

Однією з небезпечних тенденцій сучасного суспільства є поширення правопорушень серед підлітків, що безпосередньо впливає на зростання загальної кількості злочинів із досягненням ними повноліття. Науковці виокремлюють такі ознаки цього явища: зростання кількості неповнолітніх, що заподіюють корисливі та корисливо-насилницькі злочини; зниження віку неповнолітніх злочинців, які не досягли 14 років; учинення тяжких злочинів з незначних приводів, що супроводжуються неадекватними виявами агресії; зростання кількості осіб, які мають психічні відхилення від норми; збільшення «фонових» виявів правопорушень, які супроводжуються різними формами адиктивної поведінки [1–3]. Підлітки цілком не усвідомлюють потяг до такої поведінки, що спричинено недорозвитком саморегуляції, зниженою здатністю критично осмислювати спосіб життя та прогнозувати наслідки власних вчинків [4; 5].

Найважливішим органом, який здійснює протидію підлітковій злочинності, є структурний підрозділ ювенальної превенції, що здійснює реалізацію державної політики у сфері захисту прав і свобод дитини. Відносно незначний строк його функціонування обумовлює потребу в удосконаленні відповідних науково-практичних засад, зокрема визначенні психологічної складової в діяльності працівника ювенальної превенції.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення ролі психологічних знань у діяльності працівника ювенальної превенції. Відповідно до цього окреслено завдання дослідження: 1) розгляд чинників і механізмів формування девіантної поведінки неповнолітніх; 2) визначення типології передумов схильності підлітка до правопорушень; 3) обґрунтування психопрофілактичних засобів роботи з підлітками в ювенальній превенції.

Виклад основного матеріалу

Форми діяльності підрозділів ювенальної превенції передбачають реалізацію таких основних функцій: правозастосовної, організаційної, правоохоронної, виховної [6]. Вагомого значення набуває виховна функція, що спрямована на підвищення рівня правосвідомості, формування правової культури та соціально адаптивної поведінки молоді, і сприяє профілактиці протиправних діянь. Вона ґрунтується на розумінні працівником ювенальної превенції чинників і передумов учинення правопорушень, а також визначенні найбільш ефективних засобів впливу на неповнолітніх. Передусім це потребує знань загальних особливостей підліткового віку, що характеризується як перехідний, складний, критичний, визначальний у становленні особистості людини. У цьому віці якісно змінюється характер, закладаються основи світогляду, формуються моральні уявлення.

Центральним новоутворенням підліткового віку є почуття дорослості (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, П. Чамата та ін.).

Поведінка підлітків у сучасному суспільстві неминуче зазнає впливу сучасних стандартів, соціально-політичних і моральних криз. Це поєднується з такими віковими психологічними чинниками, як потреба в престижі, самоствердженні, схильність до ризику, нігілістичні установки. Недостатність досвіду опрацювання травматичних ситуацій, нездатність їм протистояти нерідко спричиняє появу суїцидальних намірів у неповнолітніх. Іноді поведінкові вияви мають настільки деструктивний характер, що наближаються за діагностичними критеріями до психопатії, але для підлітків до певної міри вкладаються у вікову норму.

Схильність сучасних підлітків до девіантної поведінки характеризується ускладненням її чинників і виявів, що представлено в різноаспектних дослідженнях вітчизняних учених (М. Костицький, Л. Мороз, Н. Максимова, В. Синьов, Т. Харченко, С. Яковенко та ін.). Перенасиченість інформацією та доступність багатьох видів розваг нерідко призводять до пошуку нових вражень на тлі нудьги як психічного стану особи, що може спонукати її до деструктивних дій [7–9].

Розповсюдженість комп'ютерних технологій не лише сприяє поширенню кіберагресії в інтернет-мережі, а й чинить тривалий негативний вплив на психічний стан підлітків як однієї з найбільш активних категорій цифрових користувачів [10–12]. Встановлено, що особливості моральної чутливості та рівень розвитку моральних суджень підлітків обумовлюють їх переважне орієнтування на різні етапи когнітивного переосмислення соціальної інформації в мережі Інтернет [13–15]. Цей чинник безпосередньо впливає на розвиток самосвідомості та правосвідомості особистості, засвоєння соціальних і правових норм. Відсутність цензури щодо сцен насильства в інформаційному просторі активізує агресивні вияви в підлітків, нерідко обумовлює вчинення тяжких злочинів із незначних приводів у реальному житті.

Збільшення «фонових» виявів правопорушень, які супроводжуються різними формами адиктивної поведінки, дає змогу встановити зв'язок між адиктивною поведінкою та факторами кримінологічного ризику. Класифіковано напрями адиктивного впливу на рішення вчинити злочин. З метою диференціації запобіжного впливу виокремлено та проведено кримінологічний аналіз чотирьох типів осіб з антисоціальною спрямованістю діяльності, яким притаманні різні моделі адиктивної поведінки з факторами кримінологічного ризику: 1) адикт, що вчиняє корисливі ненасильницькі злочини проти власності з метою задоволення адиктивних потреб; 2) адикт, що вчиняє насильницькі або корисливо-насильницькі злочини та зазвичай має суттєві

деформації психічного стану, сформовані під впливом адикції; 3) адикт, що є представником субкультури, де ризикована поведінка та вчинення дрібних корисливих або корисливо-насильницьких злочинів є нормою; 4) адикт, який поки що не має фінансових проблем, але через втрату самоконтролю внаслідок дії адиктивного агента, з корисливих спонукань стає частиною системи поширення певного способу адиктивного проведення часу іншими особами [16]. Визначено основні шляхи запобігання злочинності залежних осіб, а також форми можливої корекції їхньої поведінки з огляду на різні ступені адиктивного впливу [17].

Передумови схильності до правопорушень різняться залежно від типології соціально дезадаптованих підлітків:

1. Підлітки з педагогічною занедбаністю. Характерною їх ознакою є недостатня сформованість особистісних структур, низький розвиток моральних уявлень і соціальних навичок. За результатами досліджень, неповнолітні правопорушники переважно походять з неблагополучних сімей. Такі підлітки ще в батьківській сім'ї засвоюють негативні стереотипи поведінки: неповагу та жорстокість до інших людей, нехтування соціальними й моральними нормами поведінки, так звану «моральну тупість», безвідповідальність, схильність до алкозалежності. У цих сім'ях часто виявляється домашнє насильство стосовно дитини, що згодом обертається її прагненням ідентифікувати себе з агресором і здійснювати насильницькі дії щодо інших. До асоціалізації підлітка призводить також і виховання в псевдоблагополучних сім'ях, характерними ознаками яких є безперечне домінування одного з батьків, наявність жорстоких стосунків між членами сім'ї, застосування насильства, фізичного покарання як основних методів виховання. Фізичні покарання спричиняють низку негативних наслідків у структурі особистості дитини: по-перше, появу в неї дратівливості, агресивності, по-друге – виникнення заниженої самооцінки, по-третє – втрату чуйності й здатності співпереживати іншим людям, по-четверте – появу ворожого ставлення до батьків.

В інших випадках, за наявності певних генетичних передумов, у цих дітей формується психогенний патохарактерологічний розвиток особистості за збудливим варіантом, переважно у зв'язку з хронічною психотравмуючою ситуацією та вихованням за типом гіпоопіки або бездоглядності внаслідок асоціальних впливів у сім'ї. Через це афективні вияви в дітей не відповідають зовнішнім подразникам. Провідними тут стають реакції активного протесту й імітації негативної поведінки навколишніх. На підставі зазначених впливів формуються та закріплюються агресивно-захисні форми поведінки.

2. Підлітки з особливостями розвитку психіки (емоційна нестійкість, синдром гіперактивності, наслідки мінімальної мозкової дисфункції). У цьому випадку соціальна дезадаптація слугує вторинним дефектом, обумовленим порушеннями саморегуляції. Зазвичай такі діти привертають до себе увагу ще в молодшому шкільному віці внаслідок проблем з навчанням і дисципліною. Їм притаманні порушення уваги, нездатність керувати власною поведінкою. Нерідко вони стоять на шкільному обліку, у разі ускладнення девіацій їх залучають до взаємодії з представниками ювенальної превенції. Крім того становлять групу ризику щодо формування адиктивної поведінки в підлітковому віці. Такі особливості сприяють патологічному формуванню особистості за нестійким типом. Основною ознакою цього варіанта психогенного патологічного розвитку є недорозвиток вищих форм вольової активності. Риси незрілості виявляються як в емоційно-вольовій сфері, так і в інтелектуальній діяльності. Унаслідок порушень розвитку волі в них не формується здатність стримуватися, гальмувати свої бажання. Разом з нестійкістю в деяких з них прослідковуємо підвищену емоційну збудливість, схильність до афективних спалахів. Якості нестійкого варіанта особистості зазвичай діагностують у віці 11–12 років, оскільки притаманна дітям більш молодшого віку емоційно-вольова незрілість вважається фізіологічною. Прагнення до нових вражень, так звана «сенсорна жага», стає рушійним механізмом схильності до правопорушень. Через нездатність стримувати власні бажання та потяги вони легко потрапляють під негативний вплив вуличної компанії, унаслідок чого їхня поведінка набуває негативних форм – легковажний спосіб життя, вживання алкоголю, дрібне хуліганство. Прогноз їх подальшого розвитку визначається впливом середовища.

3. Підлітки, у яких опір батькам і педагогам обумовлений неправильним виховним впливом дорослих, нехтуванням ними почуття дорослості в підлітків, надмірним контролем, незадоволенням основних потреб, що спричиняє певні форми протесту. Виникнення девіацій може ґрунтуватися на конфліктній взаємодії підлітка з його найближчим оточенням у родині, її негативному впливові на розвиток особистості. Зазначені чинники зумовлюють формування в підлітків таких рис, як невпевненість, напруженість, агресивність, що є передумовами виникнення протиправної поведінки [17]. Найважливіші потреби дитини (потреба в розумінні та підтримці дорослих, батьків, однолітків, потреба в самоповазі) починають фруструватися, що з часом створює глибокий внутрішній дискомфорт. Неблагополуччя сімейних взаємин, особливо розлучення батьків, що є потужним психотравматичним чинником,

помилки сімейного виховання призводять зрештою до соціальної дезадаптації. Це виявляється в труднощах навчальної діяльності, конфліктах із педагогами та однолітками, відмові від корисних видів діяльності, невмінні організувати своє дозвілля. Як наслідок, діти психологічно відриваються від колективу чи займають у ньому ізольоване становище.

Виходи із зазначеного становища можуть бути різноманітними: іноді дитина стає на деякий час замкненою, іноді, навпаки, намагається компенсувати свій стан браватою, зухвалістю, витівками на уроці, роллю постійного блязня в класі, бійками, приєднанням до вуличних компаній. Така дитина часто опиняється на самоті й може потрапити в небезпечну ситуацію, не маючи поряд друзів і близьких.

4. Підлітки з функціональними новоутвореннями особистості та схильністю до психопатизації, які становлять найскладнішу категорію щодо психолого-педагогічних впливів. У структурі особистості наявні стійкі утворення, зокрема неузгодженість відношень. Характерною ознакою цього є заперечення власних проблем і небажання щось змінювати у своєму житті. З такими підлітками складно встановити контакт, вони зазвичай відмовляються від обговорення тем, пов'язаних з невдачами та проблемами в поведінці. Вони не схильні визнавати свою провину, характеризуються відсутністю емпатії, порушенням соціальних взаємин у всіх сферах життя, зниженням самокритичності. Часто біологічні передумови формування такої особистості поєднуються із соціальними, передусім сімейним вихованням за типом гіперпротекції та «кумир сім'ї».

Відповідно, залежно від визначеної категорії важких підлітків засоби психолого-педагогічного впливу на них будуть різнитися. Існують дві групи таких засобів: 1) продуктивні (переконання, прохання, заохочення та зміцнення віри у власні сили, моделювання ситуації успіху в соціальній взаємодії); 2) гальмівні (натяк, попередження, осуд, наказ, примус тощо).

Такі риси підлітка, як тривога, внутрішня напруженість, недовірливість, замкненість тощо, дозволяють більш точно дозувати прийоми психолого-педагогічного впливу, є сигналом для надання підтримки, схвалення правильних дій.

Для підлітків, з підвищеною емоційною неврівноваженістю, демонстративністю, нестійкістю психічних станів ефективний психолого-педагогічний вплив полягатиме у відзначенні перед групою правильних дій як обов'язкової умови їх закріплення. Потреба цих осіб у зовнішніх ефектах, негайному соціальному схваленні з боку референтної групи можуть застосовуватися як важелі

впливу з боку дорослих. Підкреслену неувагу до них вони сприймають як покарання.

Знижена чутливість до середовищних впливів може бути пов'язана з психопатичними рисами характеру й обумовлювати відносно низьку зацікавленість проблемами соціального мікроклімату. Тому, обираючи методи психолого-педагогічного впливу, слід пам'ятати, що вони є самодостатніми, самовпевненими та не потребують схвалення з боку дорослих. За потреби можуть бути використані більш жорсткі форми впливу як гальмівні методи.

Встановлення категорії важких підлітків визначає не лише засоби впливу на них, а й напрями профілактики протиправної поведінки. Передусім це стосується створення передумов для здійснення правової соціалізації, яка активізується в підлітковому віці, а досягає піку свого становлення у юнацькому (І. Бех, М. Єлізарова, І. Козубовська, В. Нікітяєва, В. Оржеховська, Н. Ткачова, М. Фіцула та ін.). У формуванні та розвитку правової свідомості беруть участь різні соціальні інститути, які поділяються на первинні та вторинні. Первинними інститутами правової соціалізації є сім'я, педагоги, однолітки, лідери молодіжних спільнот тощо. Вторинними інститутами правової соціалізації є представники адміністрації школи та, за потреби, працівники ювенальної превенції. Інститути соціалізації є різновидами особливих соціальних зв'язків, що забезпечують цілісність взаємодії особи та суспільства, сукупності моральних і правових стандартів поведінки.

Одночасно зі здійсненням правової соціалізації має здійснюватися превентивна робота щодо асоціалізації, тобто засвоєння особистістю таких норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки, які спричиняють деформацію суспільних зв'язків, дисгармонію людини та суспільства. Окремим напрямом, що потребує подальшого опрацювання, є протидія булінгу в шкільному колективі [19; 20].

Учені одночасно відзначають провідну роль психопрофілактичних заходів у системі протидії протиправній поведінці. Наразі найбільшого поширення набули дві моделі психопрофілактичних навчальних програм для молоді: програми досягнення соціально-психологічної компетентності й програми навчання життєвим навичкам. Пріоритетна мета перших (більше розповсюджених у Європі) – виробити навички ефективного спілкування, другий (США) – опанувати навички відповідального прийняття рішень. Проте незалежно від пріоритетності тієї або іншої мети, будь-які програми містять три типові завдання. Обов'язкова спрямованість усіх програм – це розвиток соціальної й особистісної компетентності; вироблення навичок самозахисту; запобігання

виникненню девіантної поведінки. Виконання першого комплексного завдання забезпечує навчання навичкам ефективного спілкування, критичного мислення, прийняття відповідальних рішень, вироблення адекватної самооцінки. Друге завдання реалізується через навчання вмінню уникати невинновданого ризику, робити правильний, здоровий вибір. Третє завдання – формування навичок регуляції емоцій, уникнення стресів, конструктивного розв'язання конфліктів.

Ефективна психологічна профілактика має низку ознак. Перша – її універсальність. У разі вузькоспрямованого впливу, що попереджає лише адиктивну поведінку, обумовлену різноманітними факторами ризику, «напруга» знайде інший вихід. Девіантна поведінка може набутися не адиктивної форми, а, наприклад, суїцидальної. Психологічна імунізація повинна попереджати девіантну поведінку загалом, у всіх її виявах.

Друга обов'язкова ознака ефективної психологічної профілактики – її конструктивний характер, що сприяє формуванню здорової особистості та забезпечує виконання таких завдань, як моральний розвиток особистості, структурування ціннісної сфери, розвиток комунікативних і лідерських якостей, усунення егоїстичних й агресивних установок.

Третя важлива ознака – випереджальний характер впливу. Створення стійких бажаних установок можливе лише до засвоєння різних форм деструктивної поведінки, доки негативні якості особистості не закріпилися як провідні. Спроби формування таких утворень пізніше будуть менш продуктивними, оскільки за цих умов необхідно буде перебудовувати вже сформовані стереотипи.

Важливою умовою ефективної психопрофілактики протиправної поведінки підлітків є організація медіації в роботі працівників ювенальної превенції. Проте існують певні труднощі її реалізації. Так, О. Безпалова визначає проблемні моменти, що стоять на заваді запровадженню функціонування програми медіації: 1) низька обізнаність населення щодо можливостей позасудового та досудового врегулювання конфліктних ситуацій; 2) відсутність єдиного нормативно-правового акта, положення якого б регламентували процедурні питання медіації, зокрема особливості застосування працівниками поліції медіаційних технологій для врегулювання конфліктних ситуацій; 3) суперечливість деяких положень національного законодавства, що перешкоджає проведенню належним чином медіації як ефективного засобу профілактики випадків домашнього насильства [20].

Також дослідниця зазначає, що впровадження медіації в діяльність органів поліції як перспективного способу розв'язання конфліктів, протидії

насильству та булінгу орієнтовано на проведення продуктивної комунікації та недопущення виникнення й розвитку конфліктів у дитячому середовищі. Вона проаналізувала Програму використання трирівневої моделі профілактики правопорушень серед неповнолітніх за такими рівнями:

- первинним, коли превентивні заходи поширюються на молодь загалом;

- вторинним, під час якого діти опановують навички самостійного розв'язання конфліктів шляхом медіації, отримують практичні знання та допомогу;

- третинним, спрямованим на роботу зі специфічними видами девіантної поведінки, яка не відповідає загальноприйнятим нормам.

У межах першого рівня поліцейські ювенальної превенції проводять загальнопрофілактичну роботу у вигляді тренінгів, лекцій, відвідування сімей, що потрапили в складні життєві обставини. На другому рівні до профілактичних заходів, які застосовують ювенальні поліцейські, долучають дітей, які самостійно, без втручання дорослих, намагаються розв'язати конфлікти на ранніх стадіях (доступно пояснюють учасникам конфлікту наслідки порушення норм законодавства та відчуття особи, яку скривдили), працюють над формуванням безпечного середовища в закладах освіти. Результатом проведення подібних заходів має стати усвідомлення кривдником своєї помилки та зміна поведінки надалі (формування соціально прийнятної поведінки). На третьому рівні передбачено створення Координаційної ради з осіб представників поліції та місцевої влади, міськрайонних відділів з питань пробації та служб у правах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також навчальних закладів, установ й організацій області, громадськості. До компетенції зазначеної Ради буде належати вжиття заходів індивідуальної профілактики поведінки осіб зі специфічними видами девіантної поведінки.

Таким чином, ефективне поєднання позитивних і негативних методів впливу забезпечує оптимальні умови для психопрофілактики правопорушень неповнолітніх, які сприяють розвитку позитивних якостей і гальмують утворення негативних. Унаслідок високої інтегральності та складності ситуацій професійної взаємодії майже завжди неминуча можливість різноманітних помилок, якщо відсутні необхідні науково-практичні засади для їх розв'язання. Великі можливості для цього надає психологічна служба освіти, що відповідає принципу комплексності в діяльності працівника ювенальної превенції, який має використовувати педагогічні характеристики, бути інформованим щодо тактики лікувальних заходів у випадках алко- та наркозалежності, напрямів соціальної реабілітації, оскільки ці аспекти безпо-

середньо впливають на психічний стан особи з девіантною поведінкою. Загальна модель психокорекції передбачає нормалізацію соціального середовища підлітка, активне залучення до психопрофілактичних заходів членів його сім'ї.

Наукова новизна

Наукова новизна статті полягає в систематизації та узагальненні психологічних знань у діяльності працівника ювенальної превенції, визначенні шляхів реалізації виховної функції. Розкрито зміст психологічної складової: розгляд чинників і механізмів формування девіантної поведінки неповнолітніх; представлення типології передумов схильності підлітка до правопорушень; обґрунтування психопрофілактичних засобів роботи з підлітками в ювенальній превенції.

Висновки

Одним з пріоритетів сучасної демократичної держави є забезпечення захисту та безпеки кожного члена суспільства, його прав і свобод. З огляду на зазначене, актуальним соціальним завданням є розвиток правосвідомості неповнолітніх, що є передумовою дотримання ними норм права та сприяє профілактиці вчинення правопорушень. Найважливішим органом, який здійснює протидію підлітковій злочинності, є структурний підрозділ ювенальної превенції, спрямований на реалізацію державної політики у сфері захисту прав і свобод дитини. Поміж різних форм діяльності підрозділів ювенальної превенції (правозастосовної, організаційної, правоохоронної, виховної) визначено особливу роль виховної функції – системоутворювальної, яка спрямована на формування правосвідомості, правової культури та соціально адаптивної поведінки молоді, сприяє профілактиці протиправних діянь. Обґрунтовано, що виховну функцію забезпечують такі напрями психологічних знань: психологічні чинники девіантної поведінки підлітків; типологія соціально дезадаптованих підлітків як об'єктів професійної взаємодії в ювенальній превенції; психологічні умови ефективної медіації працівника ювенальної превенції; зміст просвітницької та профілактичної роботи. Усвідомлення працівником ювенальної превенції чинників і передумов учинення правопорушень визначає відповідні засоби впливу на неповнолітніх і шляхи протидії протиправній поведінці. Описано основні ознаки ефективної психологічної профілактики: універсальність, конструктивний характер, розвиток комунікативної та прогностичної компетентності, випереджальний характер впливу. У перспективі подальших досліджень актуальним є розроблення психокорекційних програм щодо різних видів девіантної поведінки підлітків.

REFERENCES

- [1] Yakovenko, S.I., Maksimova, N.Yu., Moroz, L.I., & Moroz, L.A. (2006). *Zlochynnist nepovnołtnikh: prychny, naslydky ta shiaky zapobihannia* [Juvenile delinquency: causes, consequences and ways of prevention]. Kyiv: Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
- [2] Medvediev, V.S. (2012). *Psykhohohiia zlochynnoi diyalnosti* [Psychology of criminal activity]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- [3] Maksymenko, S.D., & Medvediev V.S. (2018). *Yurydychna psykhohohiia* [Psychology of criminal activity]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- [4] Karpinskiy, K.V. (2002) *Psikhologicheskaya korrektsiia smyslovoy reguliatsii zhiznennogo puti deviantnoy lichnosti* [Psychological correction of the semantic regulation of the life path of a deviant personality]. Hrodno: HrHU [in Ukrainian].
- [5] Liaschuk, O.S., & Suprun, M.O. (2017). Sutnist i zmist shkidyvykh zvychok: faktory ta umovy yikh formuvannia u molodshykh pidlitkiv [The essence and content of bad habits: factors and conditions of their formation in younger teenagers]. *Visnyk penitentsiarnoi asotsiatsii Ukraini, Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 2, 71-78 [in Ukrainian].
- [6] Kostenko, Yu.V. (2018). Yuvenalna prevenciia yak forma diialnosti orhaniv politsii Ukraini [Juvenile prevention as a form of activity of police bodies of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universitetu, Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 31, 75-77 [in Ukrainian].
- [7] Vodanovich, S., & Watt, J. (2015). Self-report measures of boredom: An updated review of the literature. *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied*, 150(2), 1-33. doi: <https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1074531>.
- [8] Struk, A.A., Carriere, J.S., Cheyne, J.A., & Danckert, J. A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties. *Assessment*, 24(3), 346-359. doi: <https://doi.org/10.1177/1073191115609996>.
- [9] Zolotareva, A.A. (2020). Diagnostika predispozitsiynosti k skuke: adaptatsiia russkoyazychnoy versii BPS-SR. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal, National Psychological Journal*, 1(37), 40-49. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0104> [in Ukrainian].
- [10] Wachs, S., & Wright, M. (2018). Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9). doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>.
- [11] Wright, M., & Wachs, S. (2020). Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4), 1293. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293>.
- [12] Soldatova, G.U., Rasskazova, E.I., & Chigarkova, S.V. (2020). Vidy kiberagressii: opyt podrostkov i molodezhi [Types of Cyber Aggression: The Experience of Adolescents and Youth]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal, National Psychological Journal*, 2(38), 3-20. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201> [in Russian].
- [13] Molchanov, S.V., Almazova, O.V., & Poskrebysheva, N.N. (2018). Kognitivnye sposoby pererabotki sotsialnoy informatsii iz Internet-seti v podrostkovom vozdaste [Cognitive ways of processing social information from the Internet in adolescence]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal, National Psychological Journal*, 3(31), 57-68. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0306> [in Russian].
- [14] Molchanov, S.V., Almazova, O.V., Voyskunskiy, A.E., & Poskrebysheva, N.N. (2018). Rol lichnostnykh osobennostey podrostkov v pererabotke sotsialnoy informatsii v internet-kommunikatsii [The role of personality characteristics of adolescents in the processing of social information in Internet communications]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal, National Psychological Journal*, 4(32), 3-15. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.04001> [in Russian].
- [15] Molchanov, S.V., Voyskunskiy, A.E., Markina, O.S., & Borodina, A.S. (2019). Osobennosti kognitivnoy pererabotki sotsialnoy informatsii podrostkami s raznym urovnem moral'nogo razvitiia [Features of cognitive processing of social information by adolescents with different levels of moral development]. *Natsionalnyy psikhologicheskyy zhurnal, National Psychological Journal*, 4(36), 3-11. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2019.0401> [in Russian].
- [16] Larchenko, M.O. (2020). Modeli zaleznoi povedinky ta poviazani z nymy faktory kryminolohichnoho ryzyku [Patterns of addictive behavior and associated criminological risk factors]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 4, 256-259. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/6> [in Ukrainian].
- [17] Svidovska, V. (2020). Adyktivna povedinka pidlitkiv yak problema naukovooho doslidzhennia [Addictive behavior of adolescents as a problem of scientific research]. *Visnyk Lvivskoho universytetu, Bulletin of Lviv University*, 6, 108-114. doi: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-16> [in Ukrainian].
- [18] Prib, H.A. (2019). Sotsialno-psykhohohichni osoblyvosti formuvannia samosvidomosti pidlitkiv z adyktivnoiu povedinkoiu u konfliktnykh rodynakh [Socio-psychological features of the formation of self-awareness of adolescents with addictive behavior in conflict families]. *Psychological journal*, 5(12), 182-193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12> [in Ukrainian].
- [19] Zych, I., Ortega-Ruiz, R., & Marín-López, I. (2016). Cyberbullying: a systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicologia Educativa*, 22, 5-18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.03.002>.
- [20] Bezpalova, O.I. (2019). Osoblyvosti vprovadzhennia praktyky mediatsii v diialnist orhaniv politsii schodo profilaktyky vypadkiv nasilstva u dytiachomu seredovyschi [Peculiarities of the implementation of the practice of mediation in the activities of police bodies regarding the prevention of cases of violence in the children's environment]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universitetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 21-25. doi: [10.31733/2078-3566-2019-2-21-25](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-2-21-25) [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Яковенко С. І., Максимова Н. Ю., Мороз Л. І., Мороз Л. А. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. Київ : Вид. Паливода А.В., 2006. 260 с.
- [2] Медведев В. С. Психологія злочинної діяльності : навч. посіб. Київ : Атіка, 2012. 204 с.
- [3] Максименко С. Д., Медведев В. С. Юридична психологія : підручник. Київ : Слово, 2018. 448 с.
- [4] Карпинский К. В. Психологическая коррекция смысловой регуляции жизненного пути девиантной личности : монография. Гродно : ГрГУ, 2002. 139 с.
- [5] Ляшук О. С., Супрун М. О. Сутність і зміст шкідливих звичок: фактори та умови їх формування у молодших підлітків. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 71–78.
- [6] Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 31. С. 75–77. (Серія «Юриспруденція»).
- [7] Vodanovich S., Watt J. Self-report measures of boredom: An updated review of the literature. *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied*. 2015. No. 150 (2). P. 1–33. doi: <https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1074531>.
- [8] Struk A. A., Carriere J. S., Cheyne J. A., Danckert J. A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties. *Assessment*. 2017. No. 24 (3). P. 346–359. doi: <https://doi.org/10.1177/1073191115609996>.
- [9] Золотарева А. А. Диагностика предрасположенности к скуке: адаптация русскоязычной версии BPS-SR. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 1 (37). С. 40–49. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0104>.
- [10] Wachs S., Wright M. Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018. No. 15 (9). doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>.
- [11] Wright M., Wachs S. Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. No. 17 (4). P. 1293. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293>.
- [12] Солдатов Г. У., Рассказова Е. И., Чигарькова С. В. Виды киберагрессии: опыт подростков и молодежи. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 2 (38). С. 3–20. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201>.
- [13] Молчанов С. В., Алмазова О. В., Поскребышева Н. Н. Когнитивные способы переработки социальной информации из Интернет-сети в подростковом возрасте. *Национальный психологический журнал*. 2018. № 3 (31). С. 57–68. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0306>.
- [14] Молчанов С. В., Алмазова О. В., Войскунский А. Е., Поскребышева Н. Н. Роль личностных особенностей подростков в переработке социальной информации в интернет-коммуникации. *Национальный психологический журнал*. 2018. № 4 (32). С. 3–15. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.04001>.
- [15] Молчанов С. В., Войскунский А. Е., Маркина О. С., Бородин А. С. Особенности когнитивной переработки социальной информации подростками с разным уровнем морального развития. *Национальный психологический журнал*. 2019. № 4 (36). С. 3–11. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2019.0401>.
- [16] Ларченко М. О. Моделі залежної поведінки та пов'язані з ними фактори кримінологічного ризику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 256–259. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/62>.
- [17] Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 6. С. 108–114. (Серія «Психологічні науки»). doi: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-16>.
- [18] Приб Г. А. Соціально-психологічні особливості формування самосвідомості підлітків з адиктивною поведінкою у конфліктних родин. *Psychological journal*. 2019. Vol. 5. Issue 12. С. 182–193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12>.
- [19] Zych I., Ortega-Ruiz R., Marín-López I. Cyberbullying: a systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicologia Educativa*. 2016. No. 22. P. 5–18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.03.002>.
- [20] Безпалова О. І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 21–25. doi: [10.31733/2078-3566-2019-2-21-25](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-2-21-25).

Стаття надійшла до редколегії 21.03.2022

Romanenko O. – Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Psychological Component in Activity of a Juvenile Prevention Worker

Research actuality is conditioned by the necessity of improvement of practical principles of activity of worker of juvenile prevention, that it directionally on the increase of efficiency of prophylaxis of offences among minor. **Purpose** consists in determination of psychological constituent in activity of worker of juvenile prevention. **Research results.** Between the different forms of activity of subdivisions of juvenile prevention (law-applied, organizational, law-

*enforcement, educational) the special role of educational function is certain as a backbone, that is sent to forming of sense of justice, legal culture and socially adaptive behavior of young people, assists the prophylaxis of illegal acts. Reasonably, that an educator function is provided by such directions of psychological knowledge: psychological factors of deviant behavior of teenagers; typology of socially maladapted teenagers, as objects of professional co-operation in juvenile prevention; psychological terms of effective mediation worker of juvenile prevention; table of contents of elucidative and prophylactic work. Understanding the worker of juvenile prevention of factors and pre-conditions of feasant of offences determines corresponding facilities of influence on minor and ways of counteraction to illegal behavior. The basic signs of effective psychological prophylaxis are described: her universality, structural character, development of communicative and predictive competence, passing ahead character of influence. The **scientific novelty** of the article consists in systematization and generalization of psychological knowledge in the general structure of activity of worker of juvenile prevention. **Practical meaningfulness** is presented in determination of facilities of psychological and pedagogical influence on teenagers in the process of professional co-operation, possibilities of their application in psychoprophylactic work.*

Keywords: juvenile prevention; educational function; sense of justice; deviant behavior; addictive behavior; psychoprophylaxis.